

STORTINGET

Innst. 20 S

(2020–2021)

Innstilling til Stortinget
fra utenriks- og forsvarskomiteen

Meld. St. 15 (2019–2020)

Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Også vi når det blir krevet – Veteraner i vår tid

Til Stortinget

Sammendrag

I Meld. St. 15 (2019–2020) oppsummerer regjeringen innsatsen for personell i internasjonale operasjoner for Norge de siste ti årene og peker ut veien videre innenfor veteranområdet.

Meldingen er bygget opp i tre deler. Den første delen gir en beskrivelse av den norske veteranpopulasjonen og overgangen til et mer profesjonalisert forsvar. Den andre delen gjennomgår utviklingen i veteranpolitikken og veteranpopulasjonen de siste ti årene, endringene i soldatrollen og systemene som er bygget opp for å anerkjenne og ivareta veteranene, og vurderer hvordan den har virket. Den tredje delen peker ut veien videre for veteranpolitikken og områder hvor regjeringen vil forsterke innsatsen.

Norge i internasjonale operasjoner

Begrepet «veteran» brukes i meldingen om personell som deltar eller har deltatt i internasjonale operasjoner. Siden 1947 har mer enn 100 000 kvinner og menn deltatt i internasjonale operasjoner for Norge i fire verdensdeler, i mer enn 40 land og i over 40 operasjoner. Veteranpopulasjonen består av om lag 39 000 mennesker som har vært i internasjonale operasjoner etter 1978. Kapittel 3 presenterer den norske innsatsen i internasjonale operasjoner og diskuterer begrepene «internasjonal operasjon», betingelsene for at Norge

skal stille bidrag til operasjoner, og begrepet «veteran». Kapitlet gir videre en beskrivelse av den norske veteranpopulasjonen. Det gis en historisk gjennomgang av innsatsen, med seleksjon og profesjonalisering av personellet som en rød tråd. Justissektorens og utenrikssektorens personell blir også omtalt her.

Utviklingen innenfor veteranpolitikken

St.meld. nr. 34 (2008–2009), «Fra vernepliktig til veteran» Om ivaretagelse av personell før, under og etter deltakelse i internasjonale operasjoner, representerte det første skrittet mot en helhetlig nasjonal veteranpolitikk og ble fulgt opp med en handlingsplan i 2011 og oppfølgingsplan i 2014. Over den siste tiårsperioden har ulike regjeringer arbeidet målrettet for å bedre ivaretagelsen av veteranene.

Stortingsmeldingen fra 2009 slo fast at oppfølging av veteraner ikke bare er Forsvarets ansvar. Den understreker at det er et samfunnsansvar å ivareta og følge opp personer som deltar eller har deltatt i internasjonale fredsbevarende, fredsopprettende eller statsbyggende innsats på vegne av Norge, før, under og etter tjenesten.

Kapittel 4 gjennomgår veteranpolitikken slik den har blitt utformet og iverksatt gjennom det seneste tiåret, med særlig vekt på helse, barn og familie, arbeid og velferdsordninger og politiets oppfølging av sitt personell. Det gir en gjennomgang av kompensasjons- og erstatningsordningene og konklusjonene fra en arbeidsgruppe som har gjennomgått disse ordningene. Dette kapitlet gir også en presentasjon av Forsvarets ettårsprogram og øvrig tilbud ut over det første året etter tjeneste.

Siden 2009 har det vært en betydelig utvikling i det tverrsektorielle samarbeidet for å ivareta veteranene.

Syv departementer har arbeidet sammen for å utforme politikk og gjennomføre tiltak. Målet har vært at ivaretagelse innenfor ulike livsområder, som familie, økonomi og arbeid, skal henge bedre sammen. Virkemidler for gjennomføringen av veteranpolitikken er beskrevet i kapittel 5.

Meldingen beskriver at anerkjennelsen i samfunnet for veteraner og forståelsen for deres innsats og behov har økt. Økt anerkjennelse har vært et av de viktigste målene for veteranpolitikken gjennom hele tiårsperioden. Meldingen fremhever at det er på dette området endringene har vært størst, og at endringen kan skyldes en mer åpen og aktiv kommunikasjonen om personellens oppdrag og risikoen de utsettes for, gjennom media, historiske markeringer, arrangementer rundt frigjørings- og veterandagen 8. mai og medaljeseremonier med regjeringsdeltakelse, samt TV-serier, filmer og bøker. Dette er nærmere redegjort for i kapittel 6.

Videre omtaler meldingen at Forsvaret har spilt en sentral rolle i utviklingen og implementeringen av veteranpolitikken i tiårsperioden. Etableringen av veteran-tjenesten og en egen veteraninspektør i Forsvaret har i denne sammenheng vært sentralt. Veteranorganisasjonene har også spilt en sentral rolle som samarbeidspartnere og talerør for ulike grupper veteraner. Veteranorganisasjonene beskrives i kapittel 7.

Den store majoriteten av dem som tjenestegjør i internasjonale operasjoner i dag, er ansatt i Forsvaret og blir ivaretatt innenfor arbeidsgiveransvaret i sin avdeling. De trener og forbereder seg med avdelingen, er ute med avdelingen og kommer tilbake til avdelingen etter tjenesten. De er bedre selektert, trent og forberedt på det som venter dem, enn de som tjenestegjorde bl.a. i Libanon og på Balkan for noen tiår siden, var. For de profesjonelle soldatene bygges det i dag gode systemer for overgang til arbeid i sivil sektor, bl.a. gjennom akkreditert utdanning og karriereveiledning.

Videre prioriteringer

Meldingen fremhever at tiltak for anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging hele tiden må tilpasses utviklingen. Det er behov for økt forskning om hvordan tjeneste i internasjonale operasjoner påvirker familielivet, herunder hvordan familien opplever utenlandstjenesten, og hvordan de opplever utvikling og livsmestring over tid.

Framtidens veteranpolitikk skal favne mangfoldet i veteranpopulasjonen. Regjeringen beskriver i del III av meldingen dens anbefaling om framtidens veteranpolitikk. I kapittel 8 redegjøres det for at regjeringen særlig vil vektlegge tiltak knyttet til veteraners barn og familie, videreutvikling av kompetanse og samhandling i sivil sektor samt forskning. Kapittel 9 redegjør for de administrative og økonomiske konsekvensene av meldingen.

Deltakelse i internasjonale operasjoner påvirker hele familien. Regjeringen ønsker å støtte opp om arbeidet som allerede skjer i Forsvaret når det gjelder å ivareta veteranenes familier, og vil legge til rette for at det kan utvikles enda bedre ordninger for familier med barn til personell som deltar i internasjonale operasjoner.

Meldingen peker på at det har vært en omfattende satsing på kompetanseheving i det sivile hjelpeapparatet den siste tiårsperioden. Det er utviklet et bedre opplæringstilbud for helsepersonell som møter personell som har psykiske utfordringer som konsekvens av tjeneste i internasjonale operasjoner, særlig gjennom de regionale kompetansesentrene om vold og traumatisk stress (RVTSene) og de regionale fagnettverkene innsats.

Riksrevisjonens påpekte likevel i 2018 at det fortsatt er vanskelig å overføre kompetanse om veteraner til alle deler av det sivile hjelpeapparatet. Det framgår også av den eksterne evalueringen av oppfølgingsplanen at tilbudet innenfor det sivile hjelpeapparatet kan oppleves som fragmentert og uoversiktlig. Det skal bli lettere å få oversikt over hvilke støtteordninger som finnes, og hvor en kan henvende seg for å få hjelp.

Sikkerhetsnettet for dem som har fått fysiske eller psykiske skader som følge av tjenesten, er styrket. Dette arbeidet skal fortsette for å bidra til å bygge ned stigmaene rundt psykisk sykdom, i Forsvaret som i samfunnet for øvrig. Større åpenhet omkring psykisk helse, og økt fokus på kultur og holdninger i Forsvaret, vil også kunne bidra til at framtidens veteraner vil få bedre forutsetninger for å møte og håndtere de utfordringene de vil bli stilt overfor, både individuelt og i fellesskap.

Regjeringen mener det er riktig at tyngden i det tverrsektorielle samarbeidet ligger på det regionale og kommunale nivået. Det politiske fokuset på nasjonalt nivå er likevel viktig. Det etablerte samarbeidet på departementsnivå skal derfor videreføres.

Regjeringen oppfordrer kommunene til å fortsette det gode arbeidet med å utvikle egne veteranplaner. Fylkesmannens rolle i å legge til rette for kommunene i denne prosessen skal videreføres. Samarbeidet med veteranorganisasjonene vil fortsatt være viktig lokalt, regionalt og nasjonalt.

Regjeringen vil oppfordre flere kommuner til å etablere, utvikle og anvende kommunale veteranplaner. Fylkesmannen har en viktig rolle her. Regjeringen vil legge til rette for at veteraners behov blir synliggjort, slik at de får de tilbudene de har krav på fra det offentlige hjelpeapparatet. Forsvarets veteransenter på Bæreia skal videreføres som et rekreasjonssted for veteraner og deres familier. Regjeringen vil videreføre Forsvarets «Åpen dør» som kontaktpunkt for veteraner og deres familier. Informasjon om relevante støtteordninger kan for veteranene fortsatt oppleves som fragmentert og uoversiktlig. Dette kan avhjelpest ved å etablere et sys-

tem der brukerne kan finne relevant informasjon. En slik løsning kan være et virkemiddel som kompensierer for at enkelte kommuner har begrenset erfaring og kapasitet.

Regjeringen vil følge anbefalingen fra arbeidsgruppen som har gjennomgått erstatnings- og kompensasjonsordningene, om å innføre betegnelsen intopserstatning på erstatning som tilkommer veteraner som har deltatt i internasjonale operasjoner. Dette er en mer positiv og intuitivt forståelig betegnelse enn «den særskilte kompensasjonsordningen» og kan oppleves som et uttrykk for en større anerkjennelse fra samfunnets side. Regjeringen støtter også forslaget om at klagesakene etter forsvarsloven § 55 legges sammen med kompensasjons- og billighetserstatningssakene til en permanent klagenemnd med samme sammensetning og kompetanse som dagens klagenemnd. Regjeringen viser til at dette imøtekommer Stortingets anmodningsvedtak om utredning av ny modell for klageordningen. Sekretariatsfunksjonen for saksbehandling av klagesaker flyttes fra Forsvarsdepartementet til Statens sivilrettsforvaltning.

Regjeringen vil sørge for at det igangsettes ny forskning på veteranrelaterte spørsmål i årene som kommer. Det er blant annet behov for mer kunnskap om psykisk helse blant ulike veterangrupper, om personellens levekår og om hvordan parforhold og familier påvirkes av tjeneste i internasjonale operasjoner. Det vil være særlig relevant å se på hvordan familier påvirkes ulikt som følge av hvem som reiser ut, og hvem som er hjemme. Det finnes noe forskning på barns reaksjoner, men det vil også være av betydning å se på kjønn, alder og andre faktorer som utslagsgivende for denne gruppens reaksjoner og behov knyttet til oppfølging og ivaretagelse. Videre vil det være viktig å relatere forskning til innføring av allmenn verneplikt og politiske målsettinger om økt kvinneandel i Forsvaret, da det er sannsynlig at dette vil føre til at flere kvinner deltar i internasjonale operasjoner, og til flere to-karrierefamilier.

Det er behov for forskning om skadde veteraner og hvilke utfordringer familiene opplever. Også her bør fokus ligge på tverrfaglig kompetanse for å møte familiene i de utfordringene de har. Det er videre behov for økt kunnskap om ulike veterangrupperes psykiske helse, særlig blant utsatte grupper, og å få oppdatert kunnskap om personellens levekår.

Et godt kunnskapsgrunnlag er avgjørende for å kunne utvikle treffsikre tiltak. Regjeringen mener at samarbeid mellom Forsvarets forskningsinstitusjoner og sivile forskningsinstitusjoner vil gi positiv effekt.

Administrative og økonomiske konsekvenser

Regjeringen mener at tiltakene i meldingen bidrar til at arbeidet for personell i internasjonale operasjoner videreføres og bedres. Samlet sett vil tiltakene bidra til bedre ivaretagelse av veteraner og familier, bedre kom-

petanse og samhandling i det sivile hjelpeapparatet og mer kunnskap generelt.

Meldingen innebærer i hovedsak videreutvikling av eksisterende ordninger og tiltak som allerede er igangsatt, og vil derfor ha mindre økonomiske og administrative konsekvenser. Utgiftene i forbindelse med ytterligere tiltak knyttet til kompensasjon for hjemmedager med syke barn og ulønnet foreldrepermisjon vil bli dekket gjennom omprioritering av midler innenfor Forsvarsdepartementets budsjetttrammer. Tilbud om par samtaler i regi av Bufetat er et allment tilbud til hele den norske befolkningen. Dette tiltaket, samt deltakelse av spesialisthelsetjenesten i møter i fagnettverkene og økt regional kompetanse på veteraner, for eksempel gjennom etablering av en ordning med regionale veteran-kontakter, vurderes ikke å få signifikante økonomiske konsekvenser: Forsvarsdepartementet vil omprioritere forskningsmidler til veteranfeltet der det foreligger gode prosjektforslag innenfor de temaene hvor det er kompetansebehov.

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Jette F. Christensen, lederen Anniken Huitfeldt, Martin Kolberg, Marianne Marthinsen og Jonas Gahr Støre, fra Høyre, Hårek Elvenes, Trond Helleland, Ingjerd Schou og Michael Tetzschner, fra Fremskrittspartiet, Carl I. Hagen, Siv Jensen og Morten Wold, fra Senterpartiet, Liv Signe Navarsete, fra Sosialistisk Venstreparti, Audun Lysbakken, fra Venstre, Trine Skei Grande, og fra Kristelig Folkeparti, Geir Sigbjørn Toskedal, merker seg at formålet med denne meldingen er å oppsummere, oppdatere og peke ut veien videre for regjeringens innsats for norsk personell i internasjonale operasjoner. Meldingen følger opp ambisjonene i Stortingsmeldingen fra 2009, handlingsplanen fra 2011 og oppfølgingsplanen fra 2014. Komiteen noterer seg at politikken skal videreføres og videreutvikles på nasjonalt, regionalt og kommunalt nivå. Komiteen er enig i at god forebygging er sentralt for å redusere risikoen for negative konsekvenser av tjenesten. Det har kommet på plass bedre systemer for dette det siste tiåret. Komiteen er glad for at seleksjonen har blitt mer strukturert, at personellet får bedre opplæring, og at personellet blir grundig utredet for fysisk og psykisk helse.

Komiteen noterer at det i perioden 2010–2019 var 817 veteraner som søkte om økonomisk kompensasjon. 339 veteraner har fått innvilget kompensasjon, og til sammen er det utbetalt om lag 1,5 mrd. kroner i kompensasjon. Flertallet av de veteraner som har fått kom-

pensasjon, tjenestegjorde i Libanon, mens enkelte veteraner har tjenestegjort på Balkan, i Afghanistan eller i andre land.

Komiteen registrerer også at det har vært en reduksjon i utbetalinger av kompensasjon de siste årene, fra i overkant av 200 mill. kroner i 2014 til 48 mill. kroner i 2018. Dette forklares med at mellom 70 og 80 pst. av søkerne de siste årene har fått avslag. Årsaken til dette er at mange av sakene som nå kommer inn til Statens pensjonskasse (SPK), fremmes på et svakere bevismessig grunnlag enn tidligere. Samtidig er antallet innkomne kompensasjonssøknader fortsatt stabilt høyt – fra 55 søknader i 2014 til 53 i 2018.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet viser til at norsk veteranpolitikk fikk et nødvendig løft under regjeringen Stoltenberg II med stortingsmeldingen «Fra vernepliktig til veteran», St.meld. nr. 34 (2008–2009), og alle de konkrete tiltakene som fulgte veteranmeldingen i 2009, for eksempel opprettelse av en egen særskilt kompensasjonsordning for veteraner fra internasjonale operasjoner.

Disse medlemmer må dessverre konstatere at den framlagte veteranmeldingens største svakhet er at den er vag og uforpliktende. Det er talende at av et dokument på 92 sider er bare tre sider viet veien videre og framtidens veteranpolitikk. Disse medlemmer kan slutte seg til framhevingen av tre overordnede temaområder – ivaretagelse av barn og familier, videreutvikling av kompetanse og samhandling i det sivile hjelpeapparatet og forskning – men meldingens omtale av disse temaområdene framstår som generell og uforpliktende, uten tilstrekkelig oppfølging og konkretiserte tiltak.

Disse medlemmer vil også understreke at det i tillegg til de tre nevnte temaområdene fremdeles er behov for politiske tiltak for å styrke rettssikkerheten til veteraner i møte med ordningen som heretter skal hete intopserstatning.

Disse medlemmer vil understreke at det er et politisk ansvar å løse et viktig systemproblem for veteranpolitikken: at den risikerer «å falle mellom stoler», og at ansvar og tiltak er spredt mellom en lang rekke departementer og offentlige instanser. For å lykkes med en samordnet, forpliktende og konkret veteranpolitikk må innsatsen forankres på regjeringsnivå. Da framstår det ikke som tilstrekkelig at stortingsmeldingen fra 2009, handlingsplanen fra 2011 og oppfølgingsplanen 2014 nå erstattes av generell omtale av «veien videre», uten konkrete og målbare oppfølgings tiltak.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet legger til grunn at stil og språkbruk fra amerikansk politikk og valgkamp ikke kan overføres direkte til norske forhold, men vil likevel trekke fram denne ut-

talelsen fra USAs tidligere visepresident Joe Biden 4. september 2020:

«I have long said that, as a nation, we have many obligations, but we only have one truly sacred obligation — to prepare and equip those we send into harm's way, and to care for them and their families, both while they are deployed and after they return home.»

Medlemene i komiteen frå Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti vil understreke at det har vore viktig for partia dei representerer, å føre ein veteranpolitikk som tek i vare veteranar på ein verdig og god måte. Dette er personar som på vegner av Norge har delteke i internasjonale fredsbevarande, fredsoppbyggjande eller statsbyggjande innsats. Desse medlemene viser til at dette er nokre av våre fremste kvinner og menn, og deira innsats på vegner av nasjonen fortener at storsamfunnet stiller opp når dei treng det.

Desse medlemene registrerer at det har vore ein reduksjon i utbetalingar av kompensasjon dei siste åra, frå i overkant av 200 mill. kroner i 2014 til 48 mill. kroner i 2018. Desse medlemene merkar seg at dette vert forklart med at mellom 70 og 80 pst. av søkjarane dei siste åra har fått avslag. Argumentet er at mange av sakene som no kjem til SPK, er fremja på eit svakare bevisgrunnlag enn tidlegare. Desse medlemene er uroa over ein så høg avslagsprosent.

Desse medlemene registrerer at regjeringa skriv i meldinga at «[d]e samlede utbetalinger er vesentlig høyere enn det som ble lagt til grunn da ordningen ble innført» (s. 58). Desse medlemene vil understreke at det er uverdige å stramme inn den økonomiske ramma fordi fleire enn ein hadde trudd, har enda opp med å bli skada som ein konsekvens av tenesta ute. Desse medlemene viser også til innspel frå veteranorganisasjonar, som peikar på ei frykt for at lovverket vert praktisert strengare av økonomiske grunnar.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti registrerer at formålet med Meld. St. 15 (2019–2020) er å «oppsummere regjeringens innsats for personell i internasjonale operasjoner siden forrige stortingsmelding, og peke ut veien videre». Dette medlem vil understreke at en kritisk gjennomgang av tidligere innsats og konkrete mål på fremtidige satsingsområder er nøkkelen til å lykkes med en bedre oppfølging av våre veteraner.

Dette medlem merker seg imidlertid at regjeringen i liten grad har levert annet enn en svært generell oppsummering og en lite forpliktende kurs for Norges fremtidige veteranpolitikk. Som påpekt i høringsinnspillet til SIOPS, er det slik at tittelen «Også vi når det blir krevet» innbyr til både forventinger og forpliktelser. Dette medlem mener at meldingen i liten grad ev-

ner å stake ut en betryggende kurs for norsk veteranpolitikk, og understreker behovet for å følge opp meldingen med konkrete planer.

Dette medlem uroer seg også over spriket mellom virkelighetsbeskrivelsen i meldingen og virkeligheten det fortelles om i flere av høringsinnspillene og i møtet med veteraner generelt. Kunnskapsgrunnlaget som ligger til grunn for meldingen, blant annet Price-WaterhouseCoopers evaluering av regjeringens oppfølgingsplan (2017), tyder på at en ikke er i mål med flere av planenes sektorovergripende mål. Dette gjelder spesielt god og koordinert oppfølging i de ulike delene av hjelpeapparatet. Dette medlem konkluderer derfor med at selv om ti års veteranpolitikk har gitt resultater, er det fortsatt behov for et overordnet planarbeid og politisk oppfølging for å sikre en god og verdig ivaretagelse av veteraner.

På bakgrunn av de ovennevnte punkter fremmer komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en ny handlingsplan for ivaretagelse av personell før, under og etter utenlandstjeneste. Planen skal bidra til å klargjøre hvilke tiltak fra regjeringens handlingsplan (2011) og oppfølgingsplan (2014) som skal videreføres. Videre skal planen inneholde konkrete mål, delmål og tiltak for de tre prioriterte politikkområdene som er fremlagt i meldingen: (1) ivaretagelse av personellens barn og familier, (2) videreutvikling av kompetanse og samhandling i det sivile hjelpeapparatet og (3) forskning. I tillegg skal planen konkretisere mål, delmål og tiltak for et fjerde område: (4) åpenhet og kultur rundt psykisk helse i Forsvaret.»

Komiteen merker seg at det vil bli innført flere nye tiltak for å ivareta familiene til veteranene og deres behov. Komiteen noterer seg at regjeringen vil gi kompensasjon for ulønnet foreldrepermisjon til hjemmевærende foreldre der personell i internasjonale operasjoner ikke får tatt ut sin mødre- eller fedrekvote på grunn av tjenesten. Komiteen vil i denne sammenheng understreke at dette tilbudet ikke må være til hinder for at den tjenestegjørende får mulighet til å ha ønsket tid med barn. Videre vil rekruttering til utenlandstjeneste kunne bli vanskeligere dersom det ikke vil være mulig å ta ut foreldrepermisjon under tjenesten.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet viser til at det i meldingen foreslås to nye familierelaterte tiltak:

- kompensasjon for ulønnet foreldrepermisjon til hjemmевærende foreldre der den som er ute i inter-

nasjonale operasjoner, ikke får tatt ut sin mødre- eller fedrekvote på grunn av tjenesten

- lønnskompensasjon for hjemmedager med syke barn som den som er ute i internasjonale operasjoner, ikke får tatt ut på grunn av tjenesten, etter at egen kvote med sykt barn-dager er tatt ut.

Disse medlemmer slutter seg til det sistnevnte forslaget om lønnskompensasjon for sykt barn-dager. Forslaget om kompensasjon for mødre- eller fedrekvote framstår imidlertid som lite gjennomarbeidet og vil kunne få negative konsekvenser for likestillingsarbeidet i både Forsvaret og samfunnet for øvrig.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti registrerer at det i meldingen blir foreslått å gi kompensasjon for ulønnet foreldrepermisjon til hjemmевærende foreldre der personell i internasjonale operasjoner ikke får tatt ut sin del av foreldrepermisjonen på grunn av tjenesten. Disse medlemmer stiller seg uforstående til hvorfor dette forslaget ikke i større grad har blitt forankret i Forsvaret og relevante organisasjoner, og registrerer at motstanden mot forslaget er betydelig.

Disse medlemmer er svært bekymret for at en slik ordning risikerer å undergrave et mangeårig arbeid for å sikre begge foreldres rett til samvær med sine barn. Foreldre på utenlandsoppdrag har allerede svært begrenset mulighet til samvær med barnet sitt i en sårbar og særlig viktig tid for familien. I en veterankontekst er dette svært uheldig, ettersom familien er veteraners viktigste støttespillere under og etter tjeneste. Med dette forslaget risikerer man også at Forsvaret blir en mindre attraktiv arbeidsgiver. En bedre løsning ville vært bedre tilrettelegging for å kunne ta ut foreldrepermisjonen.

Disse medlemmer understreker at det i flere sektorer hvor en lignende problematikk er til stede, blant annet i utenrikstjenesten, har vært mulig å finne løsninger som sikrer både familiers økonomiske stabilitet og begge foreldres rett til samvær med barna.

På bakgrunn av de ovennevnte punkter fremmer komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen om å gå i dialog med Forsvaret, arbeidstakerorganisasjonene og veteranorganisasjonene for å sikre muligheten til likestilt foreldrepermisjon og økonomisk stabilitet for familiene til forsvarspersonell på utenlandsoppdrag.»

Komiteen registrerer at det har vært svært positive erfaringer med deltakelse fra spesialisthelsetjenesten i fagnettverkene. Komiteen tar til etterretning at regjeringen vil sørge for at spesialisthelsetjenesten deltar i

alle de regionale fagnettverkene. Videre merker komiteen seg at regjeringen også vil se på andre mulige tiltak for å styrke den regionale kompetansen på veteraner, som f.eks. gjennom etablering av regionale veterankontakter. Komiteen mener det er nødvendig å styrke kompetansen og samarbeidet mellom de ulike instansene som skal ivareta veteranene og deres familier og pårørende. Komiteen ser at det vil være hensiktsmessig å igangsette arbeid med blant annet regionale veterankontakter så snart som mulig.

Komiteen noterer at det er gjennomført kompetansebygging om veteraners helseutfordringer både i den kommunale helse- og omsorgstjenesten og i spesialisthelsetjenesten de siste ti årene. Komiteen tar til etterretning at den eksterne evalueringen av oppfølgingsplanen viser at mange veteraner foretrekker å oppsøke Forsvaret fremfor de sivile helsetjenestene når de trenger hjelp med psykiske utfordringer som følge av tjenesten. Komiteen oppfatter at bakgrunnen for dette er at veteraner opplever å ikke bli forstått og ivaretatt når de oppsøker helsetjenesten. Komiteen mener at det er viktig at fastlegene og annet helsepersonell har tilgang til rådgivende kompetanse på området. De regionale ressursentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) har denne oppgaven i dag, og også Forsvarets sanitet (FSAN) er tilgjengelig for spørsmål fra fastleger. Komiteen ser at RVTSene har fått en sentral rolle i å styrke kompetansen og samhandlingen ved behandling av psykiske traumer hos veteraner, og et betydelig antall fagpersoner har deltatt på ulike kompetansehevede tilbud i regi av RVTSene. Komiteen noterer at RVTSene i samarbeid med Forsvaret i denne planperioden har prioritert å utvikle korte kompetansemoduler for å øke bevisstheten og kunnskapen om veteraners helsetilstand og deres familier på kommunalt nivå. Komiteen ser at det er behov for ytterligere kompetanse lokalt og regionalt i helseforetakene. Derfor bør det stimuleres til ytterligere kompetanseheving og samarbeid i alle ledd i helsesektoren for å unngå at tilbudet innen det sivile hjelpeapparatet oppleves som fragmentert og uoversiktlig. Komiteen merker seg at det skal bli lettere å få oversikt over hvilke støtteordninger som finnes, og hvor en kan henvende seg for å få hjelp.

Medlemmen i komiteen frå Senterpartiet registrerer at det gjennom høyringsinnspel til Meld. St. 15 (2019–2020) vert peika på behovet for kompetanseheving i helsevesenet, og vil difor understreke at kompetanseutvikling hjå ansvarlege behandlarar i den sivile helsetenesta er viktig. Denne medlemmen ser behov for ein gjennomgang av korleis det står til med kompetansen i helsevesenet i dag. Veteranar er ei lita gruppe i det store behandlingssystemet, så utan særskild fokus på denne gruppa kan ho lett bli oversett.

Denne medlemmen merkar seg også at nokre av høyringsinnspela peikar på mangel på kunnskap om veteranar som ei utfordring når det gjeld å setje i verk gode og målretta tiltak. Denne medlemmen meiner difor at ein treng meir fakta om veteranane våre for å treffe målgruppa betre. Denne medlemmen vil også undertreke at sivil forskning er avgjerande, då skadde veteranar primært skal ivaretakast i den sivile helsetenesta. Denne medlemmen merkar seg at meldinga ikkje fortel noko om i kva grad regjeringa vil prioritere sivil forskning på veteranar og deira familiar gjennom å avsetje øyremerkte midlar til forskingsprosjekt- og program.

Komiteen viser til høyringsinnspillet fra SLOPS, hvor de etterlyser utarbeidelse av en plan for sivil forskning om skadde veteraner, deres familier og pårørende. Komiteen mener dette er et godt innspill som regjeringen bør vurdere i det videre arbeidet for veteraner. Komiteen tar til etterretning at regjeringen vil sørge for at det igangsettes ny forskning på veteranrelaterte spørsmål i årene som kommer. Blant annet er det behov for mer kunnskap om psykisk helse blant ulike veterangrupper, om personellens levekår og om hvordan parforhold og familier påvirkes av tjeneste i internasjonale operasjoner. Det vil være særlig relevant å se på hvordan familier påvirkes ulikt som følge av hvem som reiser ut, og hvem som er hjemme. Komiteen er enig med regjeringen i at det er behov for forskning om skadde veteraner og hvilke utfordringer familiene opplever.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener at det ovennevnte gapet mellom meldingens skildringer og veteranenes opplevde virkelighet tydeliggjør behovet for en opptrapping i den sivile forskningen på veteraner. Dette medlem merker seg at selv om behovet for mer kunnskap er identifisert i meldingen, og fremhevet som et prioritert område, finnes det få konkrete ambisjoner for hvilke områder det bør forskes på, og hvilke virkemidler som skal benyttes. Dette medlem merker seg videre at behovet for mer forskning ble understreket allerede i St.meld. nr. 34 (2008–2009), og inkludert som tiltakspunkt i handlingsplanen (2011) og oppfølgingsplanen (2014), men at disse i liten grad er fulgt opp.

Dette medlem merker seg at flere av høyringsinstansene har innspill til områder hvor kunnskaps- og forskningsbehovet er stort. Dette gjelder områder knyttet til fysisk og psykisk oppfølging, men også veteraners rolle og inkludering i alle deler av samfunnet, for eksempel arbeidslivsdeltagelse og møte med offentlige instanser.

På bakgrunn av de ovennevnte punkter fremmer komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen legge frem en kartlegging av prioriterte forskningsområder relatert til forsvarspersonell i utenlandstjeneste. Denne skal legge grunnlaget for en strategi for norsk veteranforskning.»

Komiteen vil også vise til SIOPS' innspill om at det må utvikles og igangsettes konkrete og realistiske tiltak for kompetanseheving hos ansvarlige behandlere i den sivile helsetjenesten. Sivile behandlings- og forskningsmiljøer må være med i dette arbeidet. Komiteen ser at et slikt tiltak vil kunne bidra til bedre behandlings- og oppfølgingsstilbud for veteranene.

Komiteen registrerer at et klart mål gjennom hele tiårsperioden har vært å øke anerkjennelsen av personellet og å synliggjøre personellens høye kompetanse og verdifulle erfaringer for norsk arbeids- og samfunnsliv.

Komiteen merker seg at Veterantjenesten har hatt en sentral rolle i å utvikle og implementere tiltakene i handlings- og oppfølgingsplanen innad i Forsvaret og å koordinere med andre offentlige aktører og veteranorganisasjoner. Komiteen er enig i at etablering av en egen veteraninspektør er viktig for å synliggjøre veteranarbeidet internt i Forsvaret og i samfunnet, og videre at FSAN og Forsvarets personell- og vernepliktsenter har hatt sentrale roller i utviklingen av veteranområdet. Det tverrsektorielle samarbeidet er gitt prioritet og er utviklet med fokus på kompetansehevende tiltak.

Komiteen understreker at Stortingets forutsetning er at personell som har behov for oppfølging, skal følges opp av samfunnets ordinære helse- og omsorgstjenester og sosialfunksjoner. Komiteen viser til at det sivile helsevesenet og Forsvaret har et noe overlappende ansvar for helsemessig oppfølging av Forsvarets personell, men at det primære kontaktpunktet for alle norske borgere som har helsemessige utfordringer, er primærhelsetjenesten ved fastlegen. Komiteen ser behovet for å styrke kompetansebygging og samarbeid mellom aktørene og registrerer at dette også etterlyses av både brukere og tjenestetilbydere.

Komiteen merker seg at Forsvaret i praksis har et ikke tidsavgrenset tilbud som er tilgjengelig for alle som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner, gjennom blant annet muligheten til å bruke Forsvarets veteransenter.

Komiteen noterer at Sykehuset Østfold HF ved Moss DPS har etablert et eget tilbud for behandling av veteraner individuelt og i grupper. Komiteen viser til Moss DPS og deres høringsinnspill, hvor de mener at dagens organisering av veteranbehandlingen i spesialisthelsetjenesten bør endres til fem utpekte DPS som fungerende kompetansesentre. Komiteen merket seg også under høringen at Moss DPS ønsker et samarbeid med Forsvarets veteransenter. Komiteen mener et slikt samarbeid vil kunne ha positiv innvirkning på be-

handling og rehabilitering av veteraner samt erfarings- og kompetansedeling.

Komiteen merker seg at på tross av at Forsvaret er bevisst på å tilrettelegge for at veteranenes kompetanse kan gjøres mer synlig overfor sivile arbeidsgivere og karriereskiftkurs, kan overgangen til det sivile arbeidslivet være utfordrende for noen av dem som har vært ute. Komiteen noterer at i disse tilfellene tilbyr arbeids- og velferdsetaten arbeidsrettede tjenester for å bistå personer som trenger hjelp til å komme i arbeid.

Komiteen oppfatter at etableringen av et eget nasjonalt kompetansemiljø for veteransaker (KMOV) ved Nav Elverum har vært et viktig element for å bygge opp kompetanse i arbeids- og velferdsetaten når det gjelder ivaretagelse av særskilte behov som kan oppstå etter endt tjeneste. Kompetansemiljøet er opprettet som en del av «Pilotprosjekt Østerdalen» i 2011 – et samarbeid mellom Forsvaret, arbeids- og velferdsetaten og kommunene Åmot og Elverum.

Komiteen merker seg at regjeringen vil følge anbefalingen fra arbeidsgruppen som har gjennomgått erstatnings- og kompensasjonsordningene, om å innføre betegnelsen intopserstatning på erstatning som tilkommer veteraner som har deltatt i internasjonale operasjoner. Komiteen er enig i at dette er en mer positiv og intuitivt forståelig betegnelse enn «den særskilte kompensasjonsordningen» og kan oppleves som et uttrykk for en større anerkjennelse fra samfunnets side. Komiteen noterer at regjeringen også støtter forslaget om at klagesakene etter forsvarsloven § 55 legges sammen med kompensasjons- og billighetserstatningssakene til en permanent klagenemnd med samme sammensetning og kompetanse som dagens klagenemnd. Regjeringen viser til at dette imøtekommer Stortingets anmodningsvedtak om utredning av en ny modell for klageordning. Sekretariatsfunksjonen for saksbehandling av klagesaker flyttes fra Forsvarsdepartementet til Statens sivilrettsforvaltning.

Komiteen viser for øvrig til behandlingen av Dokument 8:101 S (2019–2020) om å sikre rettmessig erstatning for norske veteraner med psykiske skader.

Forslag fra mindretall

Forslag fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen om gå i dialog med Forsvaret, arbeidstakerorganisasjonene og veteranorganisasjonene for å sikre muligheten til likestilt foreldrepermisjon og økonomisk stabilitet for familiene til forsvars-personell på utenlandsoppdrag

Forslag fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti:*Forslag 2*

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en ny handlingsplan for ivaretagelse av personell før, under og etter utenlandstjeneste. Planen skal bidra til å klargjøre hvilke tiltak fra regjeringens handlingsplan (2011) og oppfølgingsplan (2014) som skal videreføres. Videre skal planen inneholde konkrete mål, delmål og tiltak for de tre prioriterte politikkområdene som er fremlagt i meldingen: (1) ivaretagelse av personellens barn og familier, (2) videreutvikling av kompetanse og samhandling i det sivile hjelpeapparatet og (3) forskning. I tillegg skal planen konkretisere mål, delmål og tiltak for et fjerde område: (4) åpenhet og kultur rundt psykisk helse i Forsvaret.

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen legge frem en kartlegging av prioriterte forskningsområder relatert til forsvarspersonell i utenlandstjeneste. Denne skal legge grunnlaget for en strategi for norsk veteranforskning.

Komiteens tilråding

Komiteens tilråding fremmes av en samlet komité.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til meldingen og råar Stortinget til å gjøre følgende

v e d t a k:

Meld. St. 15 (2019–2020) – Også vi når det blir krevet – Veteraner i vår tid – vedlegges protokollen.

Oslo, i utenriks- og forsvarskomiteen, den 8. oktober 2020

Anniken Huitfeldt

leder

Carl I. Hagen

ordfører